

АГРАРНЕ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Аграрне природокористування безпосередньо пов'язане з використанням земельних ресурсів сільськогосподарського призначення. Процес виробництва, технологічні операції в аграрному природокористуванні тісно переплітаються із природними процесами, органічно комплексуючись у процесі створення споживчої вартості, і здійснюються в умовах суспільно-економічних трансформацій. У результаті аграрної реформи розпайовано землі та майно колективних сільськогосподарських підприємств регіонів Українських Карпат і створено умови для діяльності різних типів організаційно-правових структур. Відбулися значні зміни масштабів аграрного природокористування за категоріями господарств.

Перехід до ринку поки що не забезпечив очікуваної результативності в аграрному природокористуванні, у першу чергу, через низькі адаптаційні можливості сільськогосподарських товаровиробників та недостатній регулюючий вплив держави на ці процеси, що і стало головною причиною спаду аграрного виробництва. Вступ України до СОТ і задекларовані наміри інтеграції із країнами ЄС потребують удосконалення економічної політики щодо підтримки сільгосптоваровиробників різних форм власності, які є головним суб'єктом в аграрному природокористуванні. Тому ця проблема потребує подальшого вивчення й удосконалення.

В аграрному природокористуванні головним засобом виробництва й елементом продуктивних сил виступає земля. При цьому результати розширеного аграрного природокористування значною мірою визначаються якістю ґрунтів сільськогосподарського призначення, їх родючістю, внесенням органічних та мінеральних добрив, місцем розташування щодо ринків збуту, базою постачання потрібної техніки тощо.

Суб'єктами економічних відносин в

аграрному природокористуванні є: суспільство в цілому в особі держави; сільськогосподарські підприємства; індивідуальні виробники сільськогосподарської продукції (фермерські й особисті селянські господарства). У сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, за Національним класифікатором України (класифікація видів економічної діяльності (КВЕД), провідною є секція А, яка включає діяльність із рослинництва, тваринництва, лісівництва, лісозаготівлі, заготівлі лісових дикорослих продуктів і продукції розведення, мисливства чи відлову тварин у природному середовищі [3, 14].

У сільському господарстві визначено два основні види діяльності: одержання продукції рослинництва (група 01.1 „Рослинництво”), одержання продукції тваринництва (група 01.2 „Тваринництво”), а також рослинництво в поєднанні із тваринництвом (група 01.3 „Змішане сільське господарство”) і надання допоміжних послуг у рослинництві, тваринництві й облаштування ландшафту (група 01.4) [3, 14].

Отже, сільське господарство – одна з головних галузей матеріального виробництва, що має важливе значення для постачання продовольства населенню та сировини для промисловості, а також є кормовою базою для тваринництва. У світовій економіці спостерігається безперервний приріст сільськогосподарського виробництва, але це відноситься, перш за все, до економічно розвинутих країн. У державах, що розвиваються, аграрне природокористування не в змозі прогодувати власне населення. Це пояснюється тим, що через низку соціально-політичних факторів науково-технічна революція ще слабо вплинула на сільське господарство економічно малорозвинутих країн.

Земельні ресурси аграрного

природокористування, або так звані сільськогосподарські угіддя, займають на земній кулі близько $\frac{1}{3}$ суші, або 4,5 млрд. га. Такі угіддя складаються з ріллі (засів та пар, включаючи городи), перелогів, сінокосів, пасовищ, насаджень. У складі оброблюваних земель на ріллю у світі припадає близько 1,4 млрд. га, багаторічні насадження – до 0,4 млрд. га [7, 221].

У розвинутих країнах поширюється раціональне природокористування на землі сільськогосподарського призначення, так зване відновлювальне землеробство. Його суть – мінімальний або нульовий обробіток ґрунту, відмова від гербіцидів та мінеральних добрив, активна боротьба з ерозією, порушенням структури та зниженням вмісту гумусу. У США, наприклад, щорічно виводять із сільськогосподарського обігу на 5-7 років від 15 до 17 млн. га орних земель. Державна програма США передбачає викуп земель у власників для створення на них оптимальних природно-агрокультурних ландшафтів, а відтак, повернення їх у сільськогосподарський обіг. Орні землі у США займають лише 20,2% території, луки – 25,8%, ліси – 23,0% від загальної площі країни. Найближчим часом за наказом Міністерства сільського господарства в межах „Програми збереження ресурсів” ще 11% орних земель у примусовому порядку будуть вилучені з агрокультури й переведені на луки та ліси. Так само розвивається цей напрям і в інших країнах [1, 86]. Зокрема, у країнах ЄС при виведенні із сільськогосподарського обігу еродованих земель на певний час і створенні на них так званих „зелених парів” державні органи компенсують аграрним природокористувачам тимчасові економічні втрати в розмірі середньорічного доходу з одиниці земельної площі.

В аграрному природокористуванні особлива роль належить земельним відносинам у відновлювальному процесі, оскільки земля є універсальним фактором суспільного життєзабезпечення: предметом і засобом праці в базових галузях виробництва, зокрема в сільському й лісовому господарстві; просторовим базисом існування кожної людини в усіх формах її життєдіяльності; носієм багатьох природних ресурсів; територіальною основою

державності й національного самовизначення [6, 86].

Специфічною особливістю землі з її ґрунтовим покривом є те, що використовується вона в тих місцях, де створена природою, і перемістити її в інше місце неможливо. Постійність місця функціонування землі значною мірою впливає на розміщення й розвиток продуктивних сил (насамперед, спеціалізацію сільськогосподарського виробництва) і разом із родючістю ґрунтів визначає напрями її використання та суспільну цінність. Ґрунтовий покрив разом із його мікросвітом відіграє роль універсального біологічного поглинача й асимілятора, нейтралізатора забруднень. Він являє собою дуже складну біогеохімічну систему, що має здатність накопичувати запаси фотосинтезованої рослинами сонячної енергії та ресурсів біофільних елементів (вуглець, азот, фосфор, калій, кальцій, сірка, кремній тощо), що забезпечують життя і плодоносіння рослин. Завдяки цим властивостям ґрунтовий покрив є найважливішою ланкою в механізмі утворення органічної біомаси (врожаю) і нормальному режимі біосфери (озоновий екран, терміка клімату, концентрація вуглекислоти, кисню, азоту в атмосфері, склад їжі, обіг і хімічний склад води) [6, 93, 96, 97].

В Україні зосереджено понад 30% світових чорноземів і до 7,5 тис. родовищ корисних копалин, а тому існує можливість за раціональних умов господарювання не лише забезпечити потреби країни, а й експортувати значну частину продукції [1, 15]. Сучасний земельний фонд України становить 60,4 млн. га. Значна частка земельної площі припадає на сільськогосподарські угіддя (71,0%, або 41,6 млн. га), у структурі яких 78,1% (32,5 млн. га) становить рілля [10, 65]. Земельні ресурси України характеризуються високими біопродуктивними властивостями. За допомогою досліджень ґрунтового шару встановлено, що середній вміст гумусу в ріллі становив 3,2% (124,8 т/га). За оцінками вчених, при оптимальній структурі природокористування, відповідному рівні землеробства держава здатна прогодувати 300-320 млн. осіб [2, 323]. За оцінками ФАО

ООН, Україна як найбагатша у світі на чорноземі держава може прогодувати до 1 млрд. осіб [1, 390].

Обсяги аграрного природокористування залежать від загальної

площі сільськогосподарських угідь, у тому числі ріллі та в кількісному вираженні їх у розрахунку на одну особу (табл. 1).

Таблиця 1. Площа сільськогосподарських угідь, у тому числі ріллі в усіх категоріях господарств в Україні та регіонах Українських Карпат у розрахунку на одну особу¹ (на кінець року, тис. га)

	1990	2004	2005	2006	2007	2008	2008, % до:	
							1990	2007
Україна, сільгоспугідь – усього	41374,4	37321,7	37039,4	36801,5	36754,7	36603,8	88,5	99,6
у тому числі ріллі	33407,1	31015,7	30883,1	30801,7	30874,4	30887,0	92,5	100,0
Чисельність наявного населення, тис. осіб	51838,5	47280,8	46929,5	46646,0	46372,7	46143,7	89,0	99,5
Припадає на одну особу, га сільгоспугідь	0,80	0,79	0,79	0,79	0,79	0,79	98,8	100,0
у тому числі ріллі	0,64	0,66	0,66	0,66	0,66	0,67	104,7	101,5
Регіони Українських Карпат, Сільгоспугідь – усього	2647,5	2437,2	2421,0	2411,3	2396,9	2386,7	90,1	99,6
у тому числі ріллі	1790,4	1629,0	1618,8	1612,8	1607,5	1606,3	89,7	99,9
Чисельність наявного населення, тис. осіб	6382,1	6141,6	6119,6	6103,9	6089,5	6081,5	95,3	99,9
Припадає на одну особу, га сільгоспугідь	0,41	0,40	0,40	0,40	0,39	0,39	95,1	100,0
у тому числі ріллі	0,28	0,27	0,26	0,26	0,26	0,26	92,9	100,0
Довідково: Закарпатська область, сільгоспугідь – усього	414,7	416,7	413,8	410,5	410,5	408,2	98,4	93,4
у тому числі ріллі	188,3	197,2	196,9	195,6	196,0	195,6	103,9	99,8
Чисельність наявного населення, тис. осіб	1258,1	1248,5	1245,4	1243,8	1242,6	1243,4	98,8	100,1
Припадає на одну особу, га сільгоспугідь	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	0,33	100,0	100,0
у тому числі ріллі	0,15	0,16	0,16	0,16	0,16	0,16	106,6	100,0
Аналізовані регіони, % до України, сільгоспугідь – усього	6,4	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	x	x
у тому числі ріллі	5,3	5,3	5,2	5,2	5,2	5,2	x	x

* Розраховано за джерелами: [8, 175-177; 10, 222; 9, 109, 110].

У цілому в регіонах Українських Карпат (табл. 1) у 2008 р. порівняно з 1990 р. площа сільгоспугідь, у тому числі ріллі на одну особу, дещо зменшилася. Найменшою землезабезпеченістю сільгоспугіддями, й особливо ріллею, серед регіонів Українських Карпат характеризується Закарпатська область. В Україні за аналізований період (2008 до 1990 р.) чисельність наявного населення зменшилась на 11,0%, у той час як в аналізованих регіонах – на 4,7%. Цей

фактор значною мірою призвів до того, що в розрахунку на одну особу в 1990 р. в Україні припадало 0,64 га ріллі, а в 2008 р. – 0,67 га, у регіонах Українських Карпат цей показник залишився без змін.

Українські Карпати є складовою частиною Карпатської гірської системи, яка розміщена в центрі Середньої Європи. Вона представлена своєрідною дугою протяжністю понад 1300 км, із площею – 185 тис. км². Довжина Українських Карпат становить

270 км, ширина – 70-100 км, а загальна площа з тісно прилеглими територіями – понад 37 тис. км², або 20% від загальної Карпатської гірської системи. Вони охоплюють

усю територію Закарпатської, 37,5% – Івано-Франківської, 18,6% – Львівської та 15,8% Чернівецької областей [4, 43].

В окремих наукових виданнях стверджується, що в гірській і передгірній природноекономічних зонах регіонів Українських Карпат і, зокрема, у Закарпатській області, значно гірші кліматичні умови для аграрного природокористування, оскільки тут велика крутизна схилів, частина яких узагалі не підлягає розорюванню. До того ж

малоконтурність гірських та передгірних земельних ділянок, важка доступність до них та неможливість застосування всіх видів сільськогосподарської техніки викликає необхідність використання малогабаритної техніки для забезпечення екологічної рівноваги в гірських агроландшафтах [5, 78].

Водночас на територіях регіонів Українських Карпат в аграрному природокористуванні важливу роль відіграють пасовища та луки, які є вагомою кормовою базою для тваринницької галузі. За площею вони посідають значну частку в сільгоспугіддях аналізованих регіонів, і особливо в Закарпатській області. Водночас площа плодючих і виноградних насаджень незначна (табл. 2).

Таблиця 2. Загальна земельна площа та розподіл сільськогосподарських угідь у 2008 р. в Україні та регіонах Українських Карпат¹ (тис. га)

	Чисельність наявного населення, тис. осіб	Загальна земельна площа	У тому числі сільськогосподарські угіддя	Із них				% до сільгоспугідь			
				рілля	сіножаті	пасовища	плодowo-ягідні та виноградні насадження	рілля	сіножаті	пасовища	плодowo-ягідні та виноградні насадження
Україна – усього земель	46143,7	60354,8	41625,8	32473,4	2416,2	5501,8	360,0	78,0	5,8	13,2	0,9
у тому числі на одну особу, га	x	1,3	0,9	0,7	0,05	0,12	0,01	x	x	x	x
Регіони Українських Карпат – усього земель	6081,5	5660,7	2591,4	1635,2	358,1	492,1	63,6	63,1	13,8	19,0	2,5
у тому числі на одну особу, га	x	0,93	0,43	0,27	0,06	0,08	0,01	x	x	x	x
Довідково: Закарпатська область – усього земель	1243,4	1275,3	442,5	200,4	94,9	130,7	18,9	45,3	21,4	29,5	4,3
у тому числі на одну особу, га	x	1,0	0,35	0,16	0,08	0,1	0,02	x	x	x	x
Аналізовані регіони, % до України	13,2	9,4	6,2	5,0	14,8	8,9	17,7	x	x	x	x
Закарпаття, % до України	2,7	2,1	1,1	0,62	3,9	2,4	5,2	x	x	x	x

*Розраховано за джерелами: [11, 120, 135, 163; 12, 119, 124; 13, 108; 15, 131, 136; 10, 65; 14, 108].

Чим більша частка гір (табл. 2) у загальній земельній площі, тим обмеженіші можливості у природокористуванні на орних землях, це ж стосується площ сіножатей і пасовищ. Закарпатська область по відношенню до України та регіонів Українських Карпат має порівняльні переваги щодо частки сіножатей і пасовищ у загальній площі сільськогосподарських угідь, а також плодючих і виноградних насаджень, у тому числі й у розрахунку на одну особу.

Отже, регіони Українських Карпат не спроможні забезпечити себе зерновими та

зернобобовими культурами, однак ураховуючи, що Україна однією з найбагатших країн світу щодо наявності чорноземів і посідає провідне місце у виробництві та експорті такої продукції, тому їх споживання є нормативним за рахунок інших регіонів нашої держави.

В аграрному природокористуванні земельними угіддями сільськогосподарського призначення, особливо орними землями, регіони Українських Карпат мають обмежені можливості (табл. 3).

Таблиця 3. Площа сільськогосподарських угідь у володінні та користуванні всіх категорій господарств, у тому числі сільгоспідприємств та господарств населення в Україні та регіонах Українських Карпат¹ (на кінець року, тис. га)

	1990	2004	2005	2006	2007	2008	2008, % до:	
							1990	2007
<i>Україна – усього</i>	41374,4	37321,7	37039,4	36801,5	36754,7	36603,8	88,5	99,6
у тому числі у володінні та користуванні:								
сільгоспідприємств	38705,4	23502,4	22116,7	21199,1	21047,0	21019,3	54,3	99,8
господарств населення	2669,0	13819,3	14922,7	15002,4	15707,7	15584,5	583,9	99,2
<i>Регіони Українських Карпат – усього</i>	2647,5	2437,2	2421,0	2411,3	2396,9	2386,7	90,1	99,6
у тому числі у володінні та користуванні:								
сільгоспідприємств	2225,9	657,0	559,6	509,7	513,2	498,8	22,4	97,2
господарств населення	421,6	1780,2	1861,4	1901,6	1883,7	1887,9	447,8	100,2
<i>Довідково: Закарпатська область – усього</i>	414,7	416,7	413,8	410,5	410,5	408,2	98,4	99,4
у тому числі у володінні та користуванні:								
сільгоспідприємств	357,2	70,8	65,8	60,7	59,0	58,2	16,3	98,6
господарств населення	57,5	345,9	348,0	349,8	351,5	350,0	609,7	99,6
Аналізовані регіони, % до України – усього	6,4	6,5	6,5	6,5	6,5	6,5	x	x
у тому числі у володінні та користуванні:								
сільгоспідприємств	5,8	2,8	2,5	2,4	2,4	2,4	x	x
господарств населення	15,8	12,9	12,5	12,7	12,0	12,1	x	x

¹ Розраховано за джерелом [8, 175-177].

За аналізований період проявляється спадна динамічна тенденція (табл. 3) щодо зменшення площі сільгоспугідь у володінні та користуванні всіх категорій господарств. Зокрема, у 2008 р. порівняно з 1990 р. площа

сільгоспугідь зменшилася майже на 10%, в Україні – на 11,5%, а проти 2007 р. – на 0,4%.

Протилежні тенденції виявляються й щодо володіння та користування сільгоспугіддями в межах сільгоспідприємств та господарств населення. Найбільші масштаби

зменшення площі сільгоспугідь у сільгосп-підприємствах регіонів Українських Карпат виявилися в Закарпатській області. Основними володарями та природокористувачами земель сільськогосподарського призначення в Україні залишилися сільськогосподарські підприємства, оскільки на них у 2008 р. припадало 57,4%, а в господарствах населення – 42,6% площ сільгоспугідь, у той час як в аналізованих регіонах це

співвідношення становило відповідно 20,9 та 79,1%.

Для аграрного природокористування в умовах трансформації економіки регіонів Українських Карпат характерною тенденцією є те, що основним товаровиробником окремих провідних видів рослинницької продукції є селянські господарства, оскільки, як уже зазначалось, у їх користуванні та володінні найбільша площа сільськогосподарських угідь та ріллі (табл. 4).

Таблиця 4. Виробництво окремих видів сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств і частка в ньому господарств населення по регіонах Українських Карпат¹ (тис. т; частка господарств населення, %)

	Зернові та зернобобові культури	Цукрові буряки	Соняшник	Картопля	Овочі	Плоди та ягоди
<i>Україна</i>						
усі категорії господарств, 1990	51009,0	44264,5	2570,8	16732,4	6666,4	2901,7
2000	24459,0	13198,8	3457,4	19838,1	5821,3	1452,6
2008	53290,1	13437,7	6526,2	19545,4	7965,1	1504,1
частка господарств населення, 1990	2,8	0,0	1,4	71,4	26,9	53,6
2000	18,4	12,2	12,5	98,6	83,1	81,8
2008	21,0	12,2	19,0	97,8	86,1	84,6
<i>Регіони Українських Карпат,</i>						
усі категорії господарств, 1990	2400,8	3237,7	2,3	2677,1	528,1	407,5
2000	1227,2	923,9	8,0	3251,7	672,0	271,2
2008	2032,1	747,1	11,7	2958,6	958,6	266,1
частка господарств населення, 1990	6,8	-	24,8	76,8	32,2	80,6
2000	50,9	36,4	34,8	98,8	95,6	89,2
2008	53,1	23,5	50,8	98,3	95,2	94,2
<i>Довідково: Закарпатська область,</i>						
усі категорії господарств, 1990	305,9	-	1,4	337,5	128,6	138,8
2000	166,8	-	1,2	478,0	123,3	103,6
2008	316,4	-	1,9	575,7	239,5	83,8
частка господарств населення, 1990	9,4	-	39,7	61,0	30,2	75,3
2000	68,4	-	48,8	98,2	97,4	91,3
2008	76,1	-	88,3	98,1	97,7	93,9
<i>Аналізовані регіони, % до України,</i>						
усі категорії господарств, 1990	4,7	7,3	0,1	16,0	7,9	14,0
2000	5,0	7,0	0,2	16,4	11,5	18,7
2008	3,8	5,5	0,2	15,1	12,0	17,0
частка господарств населення, 1990	11,4	-	1,6	17,2	9,5	21,1
2000	13,9	20,9	0,6	16,4	13,3	20,3
2008	9,6	10,7	0,5	15,2	13,3	19,7

¹ Джерело: [8, 181, 183, 185, 187, 189, 191, 193-195; 9, 109, 110].

Проведені дослідження (табл. 4) свідчать, що за період із 1990 по 2008 р. у всіх

категоріях господарств чітко виявилася тенденція щодо збільшення виробництва

зернових та зернобобових культур в Україні та зменшення їх виробництва в регіонах Українських Карпат. Аналогічна позитивна тенденція характерна для соняшника, виробництво якого в аналізованому періоді збільшилось як в Україні, так і в регіонах Українських Карпат. Розширене відтворення в аграрному природокористуванні притаманне виробництву картоплі, а також овочів.

Негативною тенденцією є більш ніж трьохкратне зменшення виробництва цукрових буряків як в аналізованих регіонах, так і в Україні загалом. При цьому якщо особисті селянські господарства (ОСГ) регіонів Українських Карпат не продукували такої продукції у 1990 р., то у 2008 р. вони виробили більше 20% загального обсягу виробництва такої культури. Однак основними товаровиробниками цієї культури як в Україні, так і в аналізованих регіонах є сільськогосподарські підприємства. У виробництві картоплі, овочів, плодів та ягід пріоритетність також належить селянським господарствам як аналізованих регіонів, так і України.

У Закарпатській області виявилася позитивна тенденція щодо нарощування виробництва у всіх категоріях господарств, зернових та зернобобових культур, соняшника, картоплі та овочів, за винятком плодів та ягід. При цьому відзначимо, що виробником соняшнику в регіонах Українських Карпат в основному є Закарпаття.

Отже, у процесі трансформації аграрних відносин в економіці регіонів Українських Карпат основними товаровиробниками зернових та зернобобових культур, соняшнику й особливо картоплі, овочів, а також плодів та ягід стали господарства населення, а в Закарпатській області – по всіх аналізованих видах сільгоспкультур, за винятком цукрового буряка. Зазначимо, що цукрові буряки в Закарпатській області не культивувалися й не культивуються, оскільки для них є несприятливими ґрунтово-кліматичні та природно-економічні умови. Звідси картопля, овочі, а також плоди та ягоди, які займають значну частку щодо їх

виробництва в аналізованих регіонах, мають значний експортний потенціал, передусім не в сировинному варіанті, а в переробленому вигляді, що відносяться до підсекції DA класифікації видів економічної діяльності (КВЕД).

Важливим критерієм щодо використання земель аграрного природокористування є динаміка виробництва провідних видів сільськогосподарської продукції, у тому числі в розрахунку на одну особу (табл. 5).

Провідними видами економічної діяльності в регіонах Українських Карпат (табл. 5) на початку XXI ст. і, зокрема, у 2008 р. є виробництво картоплі, овочів, плодів та ягід у розрахунку на одну особу, в основному за рахунок особистих селянських господарств. В Україні провідними видами економічної діяльності в рослинництві є виробництво зернових та зернобобових, цукрових буряків та соняшнику в розрахунку на одну особу, у продукуванні яких пріоритетна роль належить сільськогосподарським підприємствам, а в інших видах рослинницької продукції – селянським господарствам. Світова практика свідчить, що найбільшу ефективність у виробництві сільськогосподарської продукції забезпечують великі та середні сільськогосподарські підприємства, тому в Україні доцільно застосовувати їх досвід у виробництві провідних видів сільськогосподарських культур.

Викладене дає підстави зробити певні висновки щодо аграрного природокористування в регіонах Українських Карпат.

По-перше, земельні ресурси аграрного природокористування на земній кулі займають близько $\frac{1}{3}$ суші, або 4,5 млрд. га, в Україні більше $\frac{2}{3}$ суші її території, або 41,6 млн. га, у регіонах Українських Карпат – відповідно 45,7%, або 2,6 млн. га. Проведені дослідження засвідчують, що чим більша частка гір у загальній земельній площі, тим обмеженіші можливості в аграрному природокористуванні, зокрема орними землями.

По-друге, для аграрного природокористування в умовах

трансформації аграрних відносин у регіонах Українських Карпат характерною тенденцією є збільшення загальної площі сільськогосподарських угідь, у тому числі ріллі, в особистих селянських господарствах та у виробництві більшості проаналізованих провідних видів сільськогосподарської продукції. В Україні, навпаки, більшість

площ сільськогосподарських угідь та ріллі перебуває в користуванні сільськогосподарських підприємств, і вони є провідними товаровиробниками зернових та зернобобових культур, цукрових буряків та соняшнику.

Таблиця 5. Виробництво окремих видів сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств, у тому числі господарствах населення (ОСГ) у розрахунку на одну особу в Україні та регіонах Українських Карпат¹, тис. т

Виробництво окремих видів сільгоспкультур та чисельність наявного населення	Регіони (області) Українських Карпат								Регіони, разом		Довідково: Україна	
	Закарпатська		Івано-Франківська		Львівська		Чернівецька		1990	2008	1990	2008
	1990	2008	1990	2008	1990	2008	1990	2008				
Чисельність наявного населення, тис. осіб	1258,1	1242,6	1431,4	1382,6	2754,1	2559,8	938,5	904,1	6382,1	6089,5	51838,5	46372,7
<i>Зернові та зернобобові культури – усього</i>	305,9	316,4	503,3	398,5	1009,7	837,2	581,9	480,0	2400,8	2032,1	51009,0	53290,1
у тому числі ОСГ	28,8	240,8	45,3	196,5	19,2	356,6	69,8	284,6	163,1	1078,5	1428,3	11190,9
У розрахунку на одну особу – усього, кг	243,1	254,6	351,6	288,2	366,6	327,0	620,0	530,9	376,2	333,1	984,0	1149
у тому числі ОСГ	23,0	193,8	31,6	142,1	7,0	139,3	74,4	314,8	25,5	177,1	27,5	241,0
<i>Цукрові буряки – усього</i>	-	-	665,4	54,2	1597,4	584,0	974,9	108,9	3237,7	747,1	44264,5	13437,7
у тому числі ОСГ	-	-	-	16,5	-	126,7	-	32,2	-	175,4	-	1639,4
У розрахунку на одну особу – усього, кг	-	-	465,0	39,0	580,0	228,0	1039,0	120,4	507,3	122,7	854,0	290,0
у тому числі ОСГ	-	-	-	12,0	-	49,5	-	35,6	-	29	-	35,3
<i>Соняшник – усього</i>	1,4	1,9	0,0	1,0	-	0,0	0,9	8,8	2,3	11,7	2570,8	6526,2
у тому числі ОСГ	0,56	1,68	-	0,06	-	-	0,01	4,2	0,57	5,94	36,0	1240,0
У розрахунку на одну особу – усього, кг	1,1	2,0	-	0,7	-	-	1,0	10,0	0,4	2,0	50,0	140,7
у тому числі ОСГ	0,4	1,0	-	0,04	-	-	0,01	5,0	0,1	1,0	0,7	26,7
<i>Картопля – усього</i>	337,5	575,7	621,5	551,5	1331,8	1370,8	386,9	460,6	2677,1	2958,6	16732,4	19545,4
у тому числі ОСГ	205,9	567,8	485,4	548,7	1097,4	1335,2	266,9	458,7	2055,6	2907,4	11946,9	19115,4
У розрахунку на одну особу – усього, кг	268,3	463,3	434,2	399,0	483,6	535,5	412,2	509,4	419,5	485,5	322,8	421,5
у тому числі ОСГ	163,6	457,0	339,1	397,0	398,5	521,6	284,4	507,3	322,1	477,4	230,5	412,2
<i>Овочі – усього</i>	128,6	239,5	98,8	106,6	181,8	422,3	123,9	190,2	528,1	958,6	6666,4	7965,1
у тому числі ОСГ	38,8	234,0	39,4	98,7	42,5	394,4	49,4	185,3	170,1	912,4	1793,3	6858,0
Виробництво в розрахунку на одну особу – усього, кг	102,2	192,7	69,0	77,1	66,0	165,0	132,0	210,4	82,7	157,4	128,6	171,8
у тому числі ОСГ	30,8	188,3	27,5	71,4	15,4	154,1	52,6	205,0	26,6	150,0	34,6	148,0
<i>Плоди та ягоди – усього</i>	138,8	83,8	69,1	32,0	112,6	88,2	87,0	62,1	407,5	266,1	2901,7	1504,1
у тому числі ОСГ	104,5	78,7	66,0	31,4	110,0	87,1	47,8	53,5	328,3	250,7	1555,3	1272,5
У розрахунку на одну особу –	110,3	67,4	48,3	23,1	41,0	34,4	92,7	68,7	63,9	43,7	56,0	32,4

усього, кг												
у тому числі ОСГ	83,1	63,3	46,1	22,7	40,0	34,0	51,0	59,2	51,4	41,2	30,0	27,4

¹ Розраховано на основі табл. 4 та джерела: [9, 109, 110].

По-третє, в аграрному природокористуванні доцільно запроваджувати передовий досвід промислово розвинутих країн світу щодо відновлювального землеробства, суть якого полягає у зменшенні розораності сільськогосподарських угідь, мінімальному або нульовому обробітку ґрунту, відмові від гербіцидів та мінеральних добрив, активній боротьбі з ерозією, порушенням структури та зниженням вмісту гумусу, а також виведення із сільськогосподарського обігу еродованих земель і створення на них так званих „зелених парів”. Заслуговує на увагу світова практика, що найбільшу ефективність в аграрному природокористуванні забезпечують великі й середні підприємства, а тому цей досвід доцільно запроваджувати в Україні.

Література

1. Економічна енциклопедія: [у 3 т.] / голова редакційної ради: Гаврилишин Б.Д. та ін. Т. 3 / [відп. ред. Мочерний С.В. та ін.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
2. Економічна теорія: Політекономія: [підручник] / за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання, 2006. – 631 с.
3. Класифікація видів економічної діяльності (НАСЕ, Rev. 1.1 – 2002) ДК009: 2005, затверджено наказом Держкомстату від 26 грудня 2005 року № 375, прийнято наказом Держспоживстандарту України від 26 грудня 2005 р. № 375 / Збірник „Класифікація видів економічної діяльності”. – К., 2006. – 191 с.
4. Манівчук Ю.В. Екологічні системи аграрного виробництва в Карпатах / Ю.В. Манівчук. – Ужгород: Закарпаття, 1996. – 276 с.
5. Мікловда В.П. Агропромислове виробництво регіону в умовах ринкових трансформацій / В.П. Мікловда, М.В. Газуда. – Ужгород: Ліра, 2008. – 224 с.
6. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / За заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – К.: ЗАТ „Нічлава”, 2006. – 704 с.
7. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: [підручник] / За ред. В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова. – 7-ме вид., стер. – К.: Знання, 2005. – 350 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
8. Статистичний збірник „Регіони України” за 2009 рік / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка. Ч. II. – К., 2009. – 757 с.
9. Статистичний збірник „Регіони України” за 2009 рік / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка. Ч. I. – К., 2009. – 369 с.
10. Статистичний збірник „Сільське господарство України” за 2008 рік / за ред. Ю.М. Остапчука; Держкомстат України, 2009. – К., 2009. – 369 с.
11. Статистичний щорічник Закарпаття за 2008 / Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г.Д. Гриник. – Ужгород, 2009. – 559 с.
12. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2007 рік / Головне управління статистики в Івано-Франківській області; за ред. М.М. Колімбровського. – Івано-Франківськ, 2008. – 522 с.
13. Статистичний щорічник Львівської області за 2007 рік / Головне управління статистики у Львівській області; за ред. С.О. Матковського. Ч. 2. – Львів, 2008. – 312 с.
14. Статистичний щорічник Львівської області за 2007 рік / Головне управління статистики у Львівській області; за ред. С.О. Матковського. Ч. I. – Львів, 2008. – 368 с.
15. Статистичний щорічник Чернівецької області за 2007 рік / Головне управління статистики в Чернівецькій області; за ред. А.В. Ротаря. – Чернівці, 2008. – 501 с.